

bo'lishi; pora pul bilan emas, balki boshqa shaklda berilishi mumkin; korrupsiyaga doir munosabatlarning tashabbuschilari ba'zan davlat amaldorlari emas, balki tadbirkorlar hisoblanadi.

Etimologik jihatdan "korrupsiya" atamasi "buzish, pora evaziga og'dirish" degan ma'noni anglatadigan lotincha "corruptio" so'zidan kelib chiqqan. Yuridik ensiklopediya mualliflarining ta'kidlashicha, "korrupsiya – mansabdor shaxslar tomonidan ularga berilgan huquqlar va hokimiyat imkoniyatlaridan shaxsiy boylik orttirish uchun foydalanishda ifodalanuvchi siyosat yoki davlat boshqaruvi sohasidagi jinoyat faoliyat".

Korrupsiya jinoyatchiligi – sinfiy va tarixan o'zgaruvchan hodisa. E.I.Kairjanov fikriga ko'ra, "jinoyatchilik tushunchasi xususiy mulk paydo bo'lishi va jamiyat antagonistik sinflarga parchalanishi natijasida vujudga kelganini hech kim inkor eta olmaydi. Sinfiy jamiyat paydo bo'lishidan oldin jinoyat tushunchasi ham, jinoyatchilik ham mavjud bo'lmagan".

"Tarixiy tajriba va hozirgi amaliyot, shu jumladan ba'zi yangi mustaqil davlatlardagi voqelik korrupsiya va jinoyatchilik xavfsizlikka soladigan tahdidni yaqqol tasavvur etish imkonini bermoqda"- deb ta'kidlagan edi Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov.

Birinchidan, siyosiy jihatdan olganda, korrupsiya amalga oshirilayotgan islohotlarga qarshilik ko'rsatish ifodasidir. Unda o'z umrini yashab bo'lgan, yangi iqtisodiy munosabatlarni o'ziga qarshi tahdid deb bilgan holda, ularning rivojlanishini sekinlashtirib qo'yishga harakat qiladigan ma'muriy-buyruqbozlik tizimi bilan "xufyona" iqtisodiyotning manfaatlari ob'ektiv ravishda birlashib ketadi. Korrupsiya domiga ilingan amaldorlar shaxsiy boylik orttirish maqsadlarini va urug'-aymoqlarning manfaatlarini davlat manfaatlaridan ustun qo'yadi. Bu esa, mamlakatning siyosiy va iqtisodiy yo'liga hamda aholining aksariyat qismiga tuzatib bo'lmaydigan zarar etkazadi. Bundan tashqari, yangi iqtisodiy munosabatlarga endigina asos solinayotgan va sifat jihatidan boshqa siyosiy tizim shakllantirilayotgan o'tish davrida korrupsiya o'z xatti-harakati bilan bu jarayonning yo'lini to'sib qo'yish imkoniga egadir.

Ikkinchidan, "jinoyatchilik va korrupsiyaning avj olishi davlatning konstitutsiyaviy asoslarini emiradi, fuqarolarning huquq va erkinliklari jiddiy tarzda buzilishiga olib keladi. "Qonunlar va farmonlarni qabul qilishdan maqsad ularni chetlab o'tishdir" degan mutlaqo yaramas qoida jamiyatning eng oddiy huquqiy tartibot va jamoat tartibini saqlab turish qobiliyatidan mahrum bo'lishiga olib boradi".

Uchinchidan, "jinoyatchilik va korrupsiya jamiyatning ma'naviy-axloqiy asoslarini emiradi. Jamiyat a'zolarining fuqarolik mavqeini yo'qqa chiqaradi. Amalga oshirilayotgan o'zgarishlarga salbiy munosabat vujudga kelishi uchun sharoit yaratadi. Islohotlar g'oyasining o'zini obro'sizlantiradi va eski zamonlarni, shu jumladan "qudratli markazning kuchli qo'li"ni qo'msash hissini tug'diradi".

To'rtinchidan, "hokimiyat organlarining jinoyatga aralashib qolishi rivojlanayotgan jamiyat uchun eng jiddiy xavf-xatarlardan biridir. Jinoyat tuzilmalarning davlat organlari amaldorlari bilan chatishib ketishi, ularning turli hokimiyat tarmoqlariga kirib olishi jamoatchilik nazdida fuqarolarning himoyasizligi hissini kuchaytiradi. Davlatning o'zini obro'sizlantiradi. Mamlakat ichkarisida ham, tashqarisida ham unga ishonchsizlik ortib boradi".

Ayni vaqtda qonunchilar, huquqni qo'llovchilar va nazariyachilarning butun sa'y-harakatlari korrupsiya tushunchasiga ta'rif berish va uning asosiy turlarini aniqlashga qaratilgan. Bunda asosiy muammo – korrupsiyaga qarshi kurashni qanday qilib va qaysi vositalar yordamida amalga oshirish zarur degan savolga javob topish ikkinchi darajali ahamiyat kasb etib qolmoqda.

Bu savolga mamlakatimiz rahbari Islom Karimov aniq javob berdi: "Mana shunday noma'qul holatlarga butunlay barham berish uchun boshqaruv sohasida, avvalambor, samarali

ishlaydigan izchil sistema, tizimni shakllantirish kerak. Va bu tizim shunday ishlashi kerakki, bordiyu biror-bir mansabdor shaxs davlat siyosatidan chekinib, qonunga xilof ishlar bilan shug'ullanadigan, o'z manfaatini davlat, xalq manfaatidan ustun qo'yadigan bo'lsa, u kimligi, kimning qarindoshi, qaysi rahbarning og'aynisi ekanidan qat'i nazar, muqarrar ravishda jazosini olishi shart. YA'ni, bunday jazoning muqarrarligini shu odamdan yuqori lavozimda o'tirganlar emas, balki tizimning o'zi talab etishi zarur. Jamiyatda ana shunday qarash, ana shunday tushuncha shakllangan taqdiridagina qonun ustuvorligi so'zda emas, amalda ta'minlanadi".

Xulosa qilib aytganimizda, Korrupsiya – davlat amaldorlari yoki o'zga xizmatchilar pora evaziga og'dirilishi va shu asosda ular o'z xizmat vakolatlaridan shaxsiy yoki muayyan guruh manfaatlarida foydalanishi bilan tavsiflanuvchi ijtimoiy hodisa.

YUqorida bu salbiy illatning oqibatlarini ko'rib o'tdik. Korrupsiyaga qarshi kurash olib bormas ekanmiz, u tobora chuqur ildiz otib boraveradi. Birinchidan, korrupsiyani faqat uni vujudga keltiruvchi muammolar va shart-sharoitlarni echish yo'li bilan kamaytirish va cheklash mumkin, ikkinchidan esa, bu muammolarni echishga korrupsiyaga qarshi barcha yo'nalishlarda qat'iy kurash olib borish ko'maklashadi.

Korrupsiyaga qarshi nafaqat sud va huquqni muhofaza qilish organlari, balki har birimiz bir tan-u bir jon bo'lib kurashsakgina ijobiy natijalarga erishishimiz mumkin.

Barchamizga ma'lumki, so'nggi paytlarda korrupsiya keng ildiz otib borayotgan salbiy illatlardan biridir. Korrupsiya – mansab mavqeidan shaxsiy maqsadlarda foydalanish bilan bog'liq bo'lgan jinoyat. Korrupsiya faoliyati xufyona iqtisodiyotning asosiy turlaridan biri hisoblanadi. Aksariyat hollarda korrupsiya deganda davlat amaldorlari tomonidan shaxsiy maffatlarni ko'zlab, boylik orttirish maqsadida fuqarolardan pora olish, qonunga xilof pul daromadlarini qo'lga kiritish tushuniladi. Ammo, umuman olganda, davlat amaldorlarigina emas, balki, masalan, firmalarning menejrlari ham korrupsiyaga doir munosabatlarning ishtirokchilari bo'lishi; pora pul bilan emas, balki boshqa shaklda berilishi mumkin; korrupsiyaga doir munosabatlarning tashabbuschilari ba'zan davlat amaldorlari emas, balki tadbirkorlar hisoblanadi.

Etimologik jihatdan "korrupsiya" atamasi "buzish, pora evaziga og'dirish" degan ma'noni anglatadigan lotincha "corruptio" so'zidan kelib chiqqan. YUridik ensiklopediya mualliflarining ta'kidlashicha, "korrupsiya – mansabdor shaxslar tomonidan ularga berilgan huquqlar va hokimiyat imkoniyatlaridan shaxsiy boylik orttirish uchun foydalanishda ifodalanuvchi siyosat yoki davlat boshqaruvi sohasidagi jinoiy faoliyat".

Korrupsiya jinoyatchiligi – sinfiy va tarixan o'zgaruvchan hodisa. E.I.Kairjanov fikriga ko'ra, "jinoyatchilik tushunchasi xususiy mulk paydo bo'lishi va jamiyat antagonistik sinflarga parchalanishi natijasida vujudga kelganini hech kim inkor eta olmaydi. Sinfiy jamiyat paydo bo'lishidan oldin jinoyat tushunchasi ham, jinoyatchilik ham mavjud bo'lmagan".

"Tarixiy tajriba va hozirgi amaliyot, shu jumladan ba'zi yangi mustaqil davlatlardagi voqelik korrupsiya va jinoyatchilik xavfsizlikka soladigan tahdidni yaqqol tasavvur etish imkonini bermoqda", deb ta'kidlaydi Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov.

Birinchidan, siyosiy jihatdan olganda, korrupsiya amalga oshirilayotgan islohotlarga qarshilik ko'rsatish ifodasidir. Unda o'z umrini yashab bo'lgan, yangi iqtisodiy munosabatlarni o'ziga qarshi tahdid deb bilgan holda, ularning rivojlanishini sekinlashtirib qo'yishga harakat qiladigan ma'muriy-buyruqbozlik tizimi bilan "xufyona" iqtisodiyotning manfaatlari ob'ektiv ravishda birlashib ketadi. Korrupsiya domiga ilingan amaldorlar shaxsiy boylik orttirish maqsadlarini va urug'-aymoqlarning manfaatlarini davlat manfaatlaridan ustun qo'yadi. Bu esa, mamlakatning siyosiy va iqtisodiy yo'liga hamda aholining aksariyat qismiga tuzatib bo'lmaydigan zarar etkazadi. Bundan tashqari, yangi iqtisodiy munosabatlarga endigina asos

solinayotgan va sifat jihatidan boshqa siyosiy tizim shakllantirilayotgan o'tish davrida korrupsiya o'z xatti-harakati bilan bu jarayonning yo'lini to'sib qo'yish imkoniga egadir.

Ikkinchidan, "jinoyatchilik va korrupsiyaning avj olishi davlatning konstitutsiyaviy asoslarini emiradi, fuqarolarning huquq va erkinliklari jiddiy tarzda buzilishiga olib keladi. "Qonunlar va farmonlarni qabul qilishdan maqsad ularni chetlab o'tishdir" degan mutlaqo yaramas qoida jamiyatning eng oddiy huquqiy tartibot va jamoat tartibini saqlab turish qobiliyatidan mahrum bo'lishiga olib boradi".

Uchinchidan, "jinoyatchilik va korrupsiya jamiyatning ma'naviy-axloqiy asoslarini emiradi. Jamiyat a'zolarining fuqarolik mavqeini yo'qqa chiqaradi. Amalga oshirilayotgan o'zgarishlarga salbiy munosabat vujudga kelishi uchun sharoit yaratadi. Islohotlar g'oyasining o'zini obro'sizlantiradi va eski zamonlarni, shu jumladan "qudratli markazning kuchli qo'li"ni qo'msash hissini tug'diradi".

To'rtinchidan, "hokimiyat organlarining jinoyatga aralashib qolishi rivojlanayotgan jamiyat uchun eng jiddiy xavf-xatarlardan biridir. Jinoiy tuzilmalarning davlat organlari amaldorlari bilan chatishib ketishi, ularning turli hokimiyat tarmoqlariga kirib olishi jamoatchilik nazdida fuqarolarning himoyasizligi hissini kuchaytiradi. Davlatning o'zini obro'sizlantiradi. Mamlakat ichkarisida ham, tashqarisida ham unga ishonchsizlik ortib boradi".

Beshinchidan, nopok yo'l bilan boylik orttirganlar jazodan qutulib qolish va o'zlarining jinoiy sarmoyalarini himoya qilish uchun har qanday xatti-harakatlarga tayyor turishlarini yaxshi bilib olish lozim. Bunday kimsalar adolatli jazodan qo'rqib, hamma ishni qilishga, hatto vaziyatni beqarorlashtirishga, ommaviy tartibsizliklarni keltirib chiqarishga shay turadilar.

Oltinchidan, jinoiy usullar bilan boylik va mo'may pul orttirgan kimsalarning yangi huquq himoyachilari va hatto demokratiya uchun jafo chekkan kurashchilar sifatida siyosatga kirib olishga harakat qilayotganidan dalolat beruvchi misollar, jumladan, bizda ham oz emas. Ular bunday xatti-harakatlari bilan insoniyatning adolat va demokratiya kabi olijanob ideallariga jiddiy zarar etkazadilar, o'z xalqlari va mamlakatlarining taqdiriga, ozodlik va mustaqillik ideallariga mutlaqo befarq qaraydilar. Bunday shaxslar o'z manfaatlari yo'lida respublikadagi vaziyatga ta'sir ko'rsatishga urinayotgan tashqi kuchlarga xizmat qilishga hamisha tayyor turadilar.

Ettinchidan, korrupsiyachilarning xatti-harakatlari nafaqat mamlakatimizning halol fuqarolarini tadbirkorlikdan chetlatadi, balki chet ellik sheriklarda ishonchsizlik uyg'otadi va ularni cho'chitib qo'yadi.

Islom Karimov O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruzasida sud va huquqni muhofaza qilish organlarida korrupsiyaga qarshi kurash o'ta muhim ahamiyatga ega ekanligiga e'tiborni qaratib, jumladan, shunday dedi: "Sud va huquqni muhofaza qilish organlari xodimlarining mas'uliyatini kuchaytirish haqida alohida to'xtalishni o'rinli, deb bilaman. Takror-takror aytishga to'g'ri keladi, bu sohada xizmat qiladigan odamlar o'zining professional va fuqarolik burchini, o'z vazifasini qanchalik halol va sidqidildan ijro etishi, hech mubolag'asiz, butun hokimiyatning obro'si va kishilarimizning adolatga ishonchi qay darajada bo'lishini belgilaydi. Hech shubhasiz, mamlakatda korrupsiyaga qarshi kurashning darajasi, uning amaliy samarasi ko'p jihatdan huquq-tartibot, prokuratura va sud organlari tizimining o'zida bu illatga qarshi qanday kurash olib borilayotgani bilan bog'liqdir".

Ayni vaqtda qonunchilar, huquqni qo'llovchilar va nazariyachilarning butun sa'y-harakatlari korrupsiya tushunchasiga ta'rif berish va uning asosiy turlarini aniqlashga qaratilgan. Bunda asosiy muammo – korrupsiyaga qarshi kurashni qanday qilib va qaysi vositalar

yordamida amalga oshirish zarur degan savolga javob topish ikkinchi darajali ahamiyat kasb etib qolmoqda.

Bu savolga mamlakatimiz rahbari Islom Karimov aniq javob berdi: “Mana shunday noma’qul holatlarga butunlay barham berish uchun boshqaruv sohasida, avvalambor, samarali ishlaydigan izchil sistema, tizimni shakllantirish kerak. Va bu tizim shunday ishlashi kerakki, bordiyu biror-bir mansabdor shaxs davlat siyosatidan chekinib, qonunga xilof ishlar bilan shug’ullanadigan, o’z manfaatini davlat, xalq manfaatidan ustun qo’yadigan bo’lsa, u kimligi, kimning qarindoshi, qaysi rahbarning og’aynisi ekanidan qat’i nazar, muqarrar ravishda jazosini olishi shart. YA’ni, bunday jazoning muqarrarligini shu odamdan yuqori lavozimda o’tirganlar emas, balki tizimning o’zi talab etishi zarur. Jamiyatda ana shunday qarash, ana shunday tushuncha shakllangan taqdirdagina qonun ustuvorligi so’zda emas, amalda ta’minlanadi”.

Xulosa qilib aytganimizda, Korrupsiya – davlat amaldorlari yoki o’zga xizmatchilar pora evaziga og’dirilishi va shu asosda ular o’z xizmat vakolatlaridan shaxsiy yoki muayyan guruh manfaatlarida foydalanishi bilan tavsiflanuvchi ijtimoiy hodisa.

YUqorida bu salbiy illatning oqibatlarini ko’rib o’tdik. Korrupsiyaga qarshi kurash olib bormas ekanmiz, u tobora chuqur ildiz otib boraveradi. Birinchidan, korrupsiyani faqat uni vujudga keltiruvchi muammolar va shart-sharoitlarni echish yo’li bilan kamaytirish va cheklash mumkin, ikkinchidan esa, bu muammolarni echishga korrupsiyaga qarshi barcha yo’nalishlarda qat’iy kurash olib borish ko’maklashadi.

Korrupsiyaga qarshi nafaqat Sud va huquqni muhofaza qilish organlari, balki har birimiz bir tan-u bir jon bo’lib kurashsakgina ijobiy natijalarga erishishimiz mumkin.

Fuqarolik jamiyati mavjud bo’lmagan sharoitda bunday bozor davlatning qattiq nazorati bilangina tartibga solinishi mumkin. Davlat organlarining korrupsiyaga aralashib ketishi ehtimoli yuksakligini hisobga oladigan bo’lsak, erkin bozorning shakllanishi sharoitida ko’pgina mansabdorlarning jinoiy to’dalar ta’siri ostida tom ma’nodagi erkin bozorni shakllantirishga to’sqinlik qilishini kuzatish mumkin.

Ko’rinib turganidek, fuqarolik jamiyati mavjud bo’lmagan holatda bozorda beshafqat qonunlar hukm surishi kuzatiladi. Korrupsiya domiga tortilgan davlat mansabdorlari ko’pgina hollarda qonunbuzarliklarga qarshi kurashga bardosh bera olmay qoladi. Davlat bunday boshboshdoqlikka qarshi kurashga intilar ekan, odatda fuqarolik institutlaridan foydalanmaydi va qaytadan avtoritar usul hamda qog’ozbozlikka duchor bo’ladi. Bu esa bozor munosabatlarining ko’psonli ishtirokchilarining faoliyatiga salbiy ta’sir ko’rsatadi.

Mamlakatimizda demokratik jamiyat, huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati nstitutlarini shakllantirish va rivojlantirish ma’naviy hayotdagi muhim o’zgarishlar va yangilanishlar bilan bog’liq xolda kechadi. Bunga globallashuv davri ham o’zining bevosita va bilvosita ta’sirini ko’rsatmoqda. Ma’lumki globallashuv so’zi “global” so’zidan olingan bo’lib, er shari ma’nosini bildiradi. Global o’zgarishlar, ob’ektiv jarayoni, u ijtimoiy hayotning barcha sohalariga o’zining ta’sirini o’tkazmoqda.

U ijobiy va salbiy jihatlariga ega. Ma’lumki, uinsonlar ma’naviy hayot sharoiti, imkoniyatlarini yanada oshirish bilan birga, ayni paytda ma’naviyatga tahdid soluvchi ayrim salbiy oqibatlarga ham olib kelmoqda. Bu global yutuqlardan qanday maqsadda va kim tomonidan qanday maqsadda foydalanishi bilan bevosita bog’liq. Daxldorlik hissi fuqarolikni anglash, fuqarolik mas’uliyati, insonlarni inson sifatida qadrlash, uning hayotiga, sha’ni, qadr-qimmatini, daxlsizligini hurmat qilish tuyg’ulari bilan mujassam holda amalda namoyon

bo'lishini hisobga olsak, daxldorlik xissiga salbiy ta'sir etuvchi omillar qatoriga quyidagilarni qo'shish mumkin:

O'zbo'larchilik; ommaviy madaniyat; beparvolik; loqaydlik; sotqinlik; xudbinlik; mahalliychilik; urug'-aymog'chilik; korrupsiya; qonunni hurmat qilmaslik; vatansizlik.

Ana shunday globallasuv fenomeni haqida gapirganda, bu atama bugungi kunda ilmiy-falsafiy, hayotiy tushuncha sifatida juda keng ma'noni anglatishini ta'kidlash lozim. Umumiy nuqtai nazardan qaraganda, bu jarayon mutlaqo yangicha ma'no-mazmundagi xo'jalik, ijtimoiy-siyosiy, tabiiy-biologik global muhitning shakllashini va shu bilan birga, mavjud milliy va mintaqaviy muammolarning jahon miqyosidagi muammolarga aylanib borishini ifoda etadi.

Globallasuv jarayoni hayotimizga tobora tez va chuqur kirib kelayotganining asosiy omili va sababi xususida gapirganda shuni ob'ektiv tan olish kerak — bugungi kunda har qaysi davlatning taraqqiyoti va ravnaqi nafaqat yaqin va uzoq qo'shnilar, balki jahon miqyosida boshqa mintaq va hududlar bilan shunday chambarchas bog'lanib boryaptiki, biron mamlakatning bu jarayondan chetda turishi ijobiy natijalarga olib kel-masligini tushunish, anglash qiyin emas.

Jamoatchilik surishtiruvi keng jamoatchilikka ma'lum bo'lmagan va kam o'rganilgan, ayni paytda, jamoatchilik qiziqishini uyg'otgan muammoni atroflicha va batafsil tadqiq etish maqsadida o'tkaziladi. Jamoatchilikning qiziqishini uyg'otadigan masalalar jumlasiga jinoyatchilikni fosh etish yoki oldini olish, jamoat tartibini buzish, korrupsiya va adolatsizlikni fosh etish, odamlarning salomatligi va xavfsizligini himoya qilish, ijtimoiy muhim masalalar bo'yicha etarli ma'lumot asosida qarorlar qabul qilinishi uchun zarur bo'lgan axborotni ommalashtirish kabilarni kiritish mumkin.

Jamoatchilik surishtiruvining ob'ekti ko'pchilikni qiziqtirgan har qanday hodisa, voqea yoki tamoyil bo'lishi mumkin.

Boshlangan surishtiruvlarda mazkur muammoga qiziqqan jamoat tashkilotining har qanday a'zosi ishtirok etishi mumkin. Jamoatchilik surishtiruvini boshlagan jamoat tashkiloti jamoatchilik surishtiruvining etakchisi mavqeiga ega bo'ladi. Etakchi surishtiruvga foyda keltirishi mumkin bo'lgan mutaxasis va shaxslarni jalb etishi mumkin. SHu bilan birga, etakchi surishtiruvning har qanday bosqichida har qanday ishtirokchini surishtiruvdan chetlashtirishi mumkin. Bunda u chetlashtirishning sabablarini bayon qilishi lozim.

Etakchi tashkilotning qarorisiz masalani muhokama bosqichiga olib chiqishi mumkin emas. SHuning uchun masalani keyingi bosqichga olib chiqishdan avval etakchi avvalgi bosqichda barcha vazifalar bajarilganiga ishonch hosil qilishi lozim.

Surishtiruvning barcha bosqichlarini yopiq rejimda o'tkazish tavsiya etiladi. Bu esa, surishtiruv doirasidagi barcha masalalar, tahlillar, tortishuvlar va boshqa materiallar faqatgina surishtiruv ishtirokchilariga ma'lum qilinishini anglatadi. Bundaycheklash oxirigacha tekshirilmagan axborot va materiallartarqab ketishining oldini olish maqsadida amalga oshiriladi. Biroq, surishtiruv jarayonida shunday vaziyat ham vujudga kelishi mumkinki, unda surishtiruv

olib borilayotganiga jamoatchilikning e'tiborini tortish zarur bo'lib qoladi. Bunday hollarda surishtiruvga yangi odamlar, yangi ekspertlar va jurnalistlarni jalb qilishga to'g'ri keladi.

8-MAVZU. O'ZBEKISTONDA FUQAROLIK JAMIYATINI BARPO ETISHNING ILMIIY-METODOLOGIK, NAZARIY ASOSLARI

Reja:

- 1. Modernizatsiya tushunchasining mohiyati, nazariy - umummetodologik asoslari va fuqarolik jamiyati rivojidadagi ahamiyati.**
- 2. Siyosiy modernizatsiya mamlakatimizda fuqarolik jamiyatini shakllantirishning etakchi manbai sifatida.**
- 3. Demokratik islohotlarni chuqurlashtirish - fuqarolik jamiyatini rivojlantirish va mamlakatni modernizatsiya qilish omili**

1. Modernizatsiya tushunchasining mohiyati, nazariy - umummetodologik asoslari va fuqarolik jamiyati rivojidadagi ahamiyati.

O'zbekiston Respublikasi o'z istiqoliga erishgach jamiyat siyosiy-ijtimoiy hayotining barcha jabhalarini yangilash va zamonaviylashtirish uchun keng imkoniyatlarga ega bo'ldi. Mazkur zaminlarga tayanilgan holda mamlakatimizda izchillik bilan demokratik islohotlarni va unga monand ravishda fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonlarini chuqurlashtirish chora-tadbirlari amalga oshirib kelinmoqda. Zero, davr talablaridan kelib chiqib yangilanish va modernizatsiya jarayonlarini sobit qadamlik bilan davom ettirgan jamiyatgina barqaror taraqqiyotga erisha oladi.

Davlatimiz rahbari I.A.Karimov xulosa qilganidek: "Bugun, hamma bo'lmasa ham, lekin ko'pchilik odamlar yaxshi anglaydiki, faqat zamon bilan teng qadam tashlayotgan, tez o'zgarayotgan dunyoning qat'iy shart va talablariga javob berishga intilayotgan mamlakatning kelajagi yorug' bo'lishi mumkin"¹³⁷.

Dunyoda ro'y berayotgan tendensiyalar shundan dalolat beradiki aynan o'z jamiyatida yangilanishlar va modernizatsiya jarayonlarini evolyusion tarzda amalga oshira olgan mamlakatlarda siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy va fan-texnologiya sohalarida intensiv taraqqiyot ro'y bergan. Bu o'rinda ta'kidlash joizki modernizatsiya jarayonlarining nazariy asoslarining paydo bo'lishi va rivojlanishi ham aynan dunyo mamlakatlari oldida turgan ustuvor muammolarni hal etish, zamon ehtiyojlaridan kelib chiqib yangilash maqsadlari zaminida ro'y berdi.

Ta'kidlash joizki, etimologik jihatdan modernizatsiya atamasi o'rta asrlardagi lotincha, modo (hozirning o'zida, hozirgi vaqtda, endilikda kabi ma'nolarni anglatadi), so'ziga borib taqaladi. Keyinchalik undan modern, modernizer so'zlari kelib chiqdi. Modern (fransuzcha moderne) yangi, zamonaviy degan ma'nolarni anglatadi. Ushbu so'zdan kelib chiqqan modernize (fransuzcha - moderniser) so'zi takomillashtirish, yangilash, zamonaviy talablardan kelib chiqib o'zgartirish degan ma'nolarni anglatadi. XX asr o'rtalariga kelib "sivilizatsiyalashgan jamiyat" ma'nosini anglatuvchi modernity tushunchasi shakllandi.

¹³⁷ Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох этишдир. –Т.: Ўзбекистон, 2005. –Б. 35.

Modernizatsiya haqidagi dastlabki konseptual g'oyalar jumladan, XX asrning 50-60 yillariga kelib ancha mufassal darajada shakllanganligi manbalardan ma'lumdir. Ularga ko'ra modernizatsiya haqidagi nazariyalar o'z taraqqiyotida dastlab, 1950-1960, 1960-1970, 1980-1990 yillardan iborat uch muhim bosqichni bosib o'tgandir.

XIX va XX asr boshlarida faoliyat yuritgan g'arb olimlaridan M.Veber, F.Tennis, E.Dyurkgeym kabilarning g'oyalari modernizatsiya nazariyasining rivojlanishi uchun muhim turtki bo'lib xizmat qildi. Siyosiy modernizatsiya haqidagi qarashlar rivojida G.Almond va D.Pauellning 1966 yilda nashr etilgan "Qiyosiy politologiya, Taraqqiyot konsepsiyasi nuqtai nazaridan yondashuv" asari, D.Apterning 1965 yilda nashr etilgan "Modernizatsiya siyosati" nomli asari, S.Lipsedning 1960 yilda nashr etilgan "Siyosiy odam", L.Payning 1966-yilda nashr bo'lgan "Siyosiy taraqqiyot aspektlari, tahliliy tadqiqot" nomli asari, D.Rastouning 1967 yilda nashr etilgan "Millatlar dunyosi" nomli asari, SH.Eyzenshtadtning 1966 yilda nashr etilgan "Modernizatsiyalashuv: norozilik va o'zgarishlar" nomli asari, S.Xantingtonning 1968-yilda nashr bo'lgan "O'zgarayotgan jamiyatlardagi siyosiy tartibot" nomli asarida bildirilgan g'oyalar muhim rol o'ynadi.

Ma'lumki, "Modernizatsiya nazariyalari rivojining dastlabki bosqichida universalizmga asoslangan metodologik yondashuvlar ustuvorlik qilgan edi. Unga ko'ra dunyodagi barcha xalqlarning taraqqiyoti bir xil yo'nalishda ro'y beradi, universal bosqichlarni bosib o'tadi va bunda bir-biriga o'xshash, mantiqan yaqin bo'lgan qonuniyatlar amal qiladi deb hisoblandi. Ushbu qarashlarga binoan modernizatsiya jamiyat ijtimoiy-siyosiy hayoti quyidagi o'zgarishlarni o'z boshidan kechiradi:

- Oddiy sotsial strukturadan murakkab tizimga o'tiladi;
- Ijtimoiy integratsiyalashuv iqtisodiy mohiyat kasb etadi;
- Etatizmdan bozor munosabatlariga o'tish ro'y beradi;
- Inson tabiatning bir bo'lagi ekanligi holatidan ijodkor – kashfiyotchi holatiga o'tadi;
- Odamlar ongida plyuralistik qarashlar ro'y beradi;
- Totalitarizm va aforitarizmdan demokratiyaga o'tish ro'y beradi;

”¹³⁸Modernizatsiya hodisasining yirik nazariyotchilaridan biri SH.Eyzenshtadt modernizatsiya hodisasining o'ziga xos xususiyatini ta'riflar ekan "Modernizatsiya bu an'anaviy agrar jamiyatdan zamonaviy industrial va undan keyin postindustrial jamiyatga o'tishdir" deb ta'kidlagan edi¹³⁹.

SH.Eyzenshtadt hamda D.Rostou kabi olimlar o'z g'oyalarida ijtimoiy-iqtisodiy modernizatsiya turlarining quyidagi jihatlarini qayd etib o'tgan edilar.

- Industriallashuv davrigacha bo'lgan modernizatsiyalashuv;
- Dastlabki industriallashuv davridagi modernizatsiyalashuv;
- Keyingi davrlardagi industriallashuvga xos modernizatsiya;
- Postindustriallashuv davridagi modernizatsiya.

Ta'kidlab o'tish joizki modernizatsiya paradigmasi doirasida dunyo olimlari tomonidan turli xil nazariy metodologik modellar ham taklif qilingandir. Jumladan, "U.Rostou, A.Organskiy, D.Lerner, S.Blek kabi mutaxisilar tomonidan modernizatsiya jarayonlarining mazmunini izohlash uchun "linear (yagona yo'nalishdagi model" g'oyasi ilgari suriladi. Unga ko'ra modernizatsiyaga nisbatan orqaga qaytmas va progressiv hodisa sifatida yondashiladi. Mazkur model mohiyatiga asosan modernizatsiya inson ongi va xulq-atvorining barcha jihatlarida o'zgarishlarga sabab bo'ladi.

¹³⁸ Мухаев Р.Т. Политология. -М.: Проспект, 2011, -С. 492.

¹³⁹ Eisenstadt S.N. Modernization: Protest and Change. -Englewood Cliffs. – N.Y., 1966. -P.1.

G'arb olimi M.Leviy tomonidan partial (qisman) modernizatsiyalashuv modeli taklif qilindi. Unga ko'ra modernizatsiya "nisbatan modernizatsiya bo'lmagan" jamiyatdan, "nisbatan modernizatsiya bo'lgan" jamiyatga uzoq davr davomida o'tishdan iboratdir.

P.Shtomp, R.Robertson, U.Bek, K.Myuller, V.Sapf, A.Turen, S.Xantington kabi olimlar modernizatsiyaning ko'p yo'nalishli modelni asoslab berdilar. Mazkur model mualliflari modernizatsiya jarayonlarini faqatgina G'arbgga xos bo'lgan institutlarga va qadriyatlarga intilish deb tushunmaslik kerak, aksincha modernizatsiyaning har bir jamiyatga xos bo'lgan o'ziga xos yo'nalishlari ham mavjud bo'lishi mumkindir degan qarashlarni ilgari surdilar¹⁴⁰.

Modernizatsiya hodisasi tarkibida siyosiy modernizatsiya (inglizcha modernization) alohida muhim o'rin egallaydi. Siyosiy modernizatsiya o'z mohiyatiga ko'ra jamiyatda zamonaviy siyosiy institutlar va siyosiyamaliyotni shuningdek, zamonaviy siyosiy tizimni shakllanishi va rivojlanishini anglatadi.

Siyosiy modernizatsiya jamiyat siyosiy tizimining zamon talablari va ehtiyojlaridan kelib chiquvchi vaziyatga nisbatan layoqatini yuksalishi va davr muddaosiga moslashuvini ham anglatadi. Ayni paytda siyosiy modernizatsiya davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni zamonaviylashtirish, demokratik asoslarini kuchaytirish va fuqarolik jamiyati rivoji uchun maqbul siyosiy mexanizmlarni vujudga keltirish maqsadlarini o'z ichiga qamrab oladi.

Ta'kidlash joizki G'arb olimlaridan G.Almond, S.Verba, L.Pay, S.Xantington, D.Darindorf, R.Dal kabilar siyosiy modernizatsiya nazariyasining yirik vakillari hisoblanadilar.

Siyosiy modernizatsiyaning XX asr ikkinchi yarmiga kelib shakllangan konservativ va liberal yo'nalishlari, ular o'rtasidagi ayrim farqlarga qaramasdan, siyosiy modernizatsiya zamirida siyosiy barqarorlik va jamiyatning izchil demokratlashuv holati yotishini e'tirof qilib o'tganlar.

Jumladan, S.Xantington siyosiy modernizatsiya jamiyat siyosiy institutlarining, jamiyatdagi ijtimoiy tafakkurning demokratlashuvidan iboratdir deb hisoblaydi. Uning xulosalariga ko'ra "mamlakat hayotining boshqa sohalarida, masalan, ijtimoiy, iqtisodiy, fan, madaniyat, ta'lim yo'nalishlarida bo'ladigan modernizatsiya jarayonlari ham oxir oqibatda jamiyat demokratlashuviga olib keladi"¹⁴¹.

S.Xantington siyosiy modernizatsiya jarayonida, siyosiy barqarorlik vaziyatining nihoyatda muhim ahamiyatga ega bo'lishini e'tirof qilib o'tadi. Uning fikricha, "siyosiy barqarorlikni saqlab qolish jamiyatda iqtisodiy taraqqiyot sur'atiga, daromadlarning adolatli taqsimlanishiga siyosiy imkoniyatlar zahirasi mavjudligiga, siyosiy partiyalar faoliyati samaradorligiga ko'p jihatdan bog'liq bo'ladi"¹⁴².

R.Dal, G.Almond kabi olimlar siyosiy modernizatsiya mohiyatini ochiq demokratik siyosiy tizimning shakllanishidan iborat jarayon sifatida talqin qilganlar va bu jarayonda aholi siyosiy ishtirokining faolligining yuksalishi siyosiy modernizatsiyaning taraqqiyot asosini tashkil qiladi, deb hisoblaganlar.

¹⁴⁰ <http://studlib.com/content/view/153/7/>

¹⁴¹ Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. (Philosophy). Пер. с англ. –М.: АСТ, 2011. –С. 576-577.

¹⁴² Хантингтон С. Будущее демократического процесса: от экспансии к консолидации // МЭиМО, 1995. № 6. -С. 90.

R.Dal tomonidan ilgari surilgan siyosiy modernizatsiya konsepsiyasiga ko‘ra “siyosiy modernizatsiya jarayonlarida demokratiyaning o‘ziga xos formasi bo‘lgan poliarxiya – keng xalq ommasini siyosiy ishtirokini yuqori darajada ta‘minlay oluvchi siyosiy tizim etakchi o‘rin tutadi”¹⁴³.

Siyosiy modernizatsiyaning liberal yo‘nalishi vakillari jamiyat demokratlashuvining chuqurlashib borishi hodisasini modernizatsiyaning ustuvor asosi deb hisoblar ekanlar bu o‘rinda ushbu jarayoning quyidagi universal tarkibiy qismlarini bayon qilib o‘tganlar:

- differensiyalashgan siyosiy tizimning tashkil etilishi;
 - zamonaviy suveren davlatni tashkil etilishi;
 - qonunchilikni va qonun ustuvorligini amalga oshirishda davlatning rolini oshirilishi;
 - jamiyat siyosiy hayotida fuqarolar siyosiy ishtiroki va faolligini yuksaltirilishi;
 - siyosiy modernizatsiyaga xizmat qiluvchi siyosiy elita vakillari faoliyatining kuchaytirilishi.
- “Mutaxassis olimlar siyosiy modernizatsiyaning quyidagi turlarini ajratib ko‘rsatganlar:

- endogen turi (unga ko‘ra siyosiy modernizatsiya mutlaqo jamiyatning o‘z siyosiy-ijtimoiy amaliyotidan kelib chiqib o‘tkaziladi);

- endogen – ekzogen turi (unga ko‘ra siyosiy modernizatsiya jamiyatning o‘z asoslari hamda boshqa mamlakatlar tajribalaridan foydalanilgan holda amalga oshiriladi);

- ekzogen turi (unga ko‘ra siyosiy modernizatsiya jamiyatning o‘z siyosiy-ijtimoiy asoslariga emas balki boshqalarning tajribasiga tayangan holda o‘tkazilishi mumkin)”¹⁴⁴.

Modernizatsiya nazaryasi va amaliyoti haqidagi g‘oyalar va qarashlardan mohiyatidan kelib chiqib ta‘kidlash joizki, fuqarolik jamiyatining shakllanishi va mamlakatlar hayotidan chuqur o‘rin egallashi uchun siyosiy modernizatsiya hal qiluvchi ahamiyatga egadir. Zero, aynan modernizatsiya jarayonlari tufayli fuqarolik jamiyati asoslari, institutlarini mutanosib ravishda vujudga keltirish uchun real imkoniyatlar yaratiladi.

2. Siyosiy modernizatsiya mamlakatimizda fuqarolik jamiyatini shakllantirishning etakchi manbai sifatida

Mamlakatimizning siyosiy taraqqiyot strategiyasida demokratik mezonlar asosida izchillik bilan modernizatsiya jarayonlarini amalga oshirib borish muhim o‘rin egallaydi. Demokratik fuqarolik jamiyatini bosqichma-bosqich shakllantirishdan iborat ulug‘vor maqsadlar yurtimiz siyosiy-ijtimoiy hayotining barcha jabhalarini modernizatsiya qilishning etakchi maqsadi hisoblanadi.

Jamiyatimizda yangilanishlar va modernizatsiya jarayonlarining konseptual asoslari Davlatimiz rahbari I.A.Karimovning asarlarida har tomonlama chuqur asoslab berildi. Ularda mamlakatimizni izchil modernizatsiya qilishning manbalari, yondashuvlari maqsadlari va vazifalari chuqur ilmiy zaminlarda belgilab berilgan.

Birinchi Prezidentimiz ta‘kidlaganidek: “Bizning asosiy uzoq muddatli va strategik vazifamiz avvalgicha qoladi – bu demokratik davlat, fuqarolik jamiyati qurish jarayonlari va bozor islohotlarini yanada chuqurlashtirish, odamlar ongida demokratik qadriyatlarni mustahkamlash yo‘lidan og‘ishmay, izchil va qat‘iyat bilan borishdir.

¹⁴³ Даль Р. О демократии. – М.: Аспект-Пресс, 2000. –С. 163.

¹⁴⁴ Ильин М.В. Идеальная модель политической модернизации и пределы ее применимости. –М.: 2000. –С. 146.

Mamlakatimizni rivojlantirish strategiyasi haqida gapirganda, shuni alohida ta’kidlashni istardimki, “boshqariladigan iqtisod” yoki “boshqariladigan demokratiya” deb atalmish modellar bizga mutlaqo to’g’ri kelmaydi.

Albatta, biz, avvalgidek, davlat va jamiyatni isloh etish hamda modernizatsiya qilishda “O‘zbek modeli”ning muhim tarkibiy qismi bo‘lgan bosqichma-bosqichlik tamoyiliga bundan buyon ham qat’iy amal qilamiz”¹⁴⁵.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan siyosiy modernizatsiya jarayonlari o‘z mohiyatiga ko‘ra tamomila yurtimizda xalqimiz uchun ozod va obod erkin va farovon hayotni yaratishning kafolatli yo‘nalishi bo‘lgan, zamonaviy fuqarolik jamiyatini qaror toptirishga qaratildi. Barcha turdagi islohotlar mazmunan yangilanish va zamonaviylashtirish siyosatining manfaatlariga moslashtirildi.

Bu o‘rinda ta’kidlash joizki, vatanimiz mustaqilligini yanada mustahkamlash, jamiyatimiz hayotining barcha sohalarini demokratlashtirish va yangilash modernizatsiya jarayonlarining asosiy o‘zagini tashkil etdi.

Siyosiy modernizatsiya jarayonlarining dastlabki birinchi bosqichida mamlakatimizda davlat boshqaruvi tizimini zamonaviy demokratiya talablari asosida isloh qilish va uning samarali ishlashini yanada kuchaytirish borasidagi muhim siyosiy huquqiy chora-tadbirlar amalga oshirildi. Ushbu jarayonlar doirasida jamiyatimizda demokratlashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish uchun institutsional asoslarni takomillashtirish, tashkil topgan siyosiy tuzilmalar faoliyatini shunga mos mazmun mohiyat bilan to‘ldirish masalalariga etakchi ahamiyat qaratildi. Eski ma’muriy buyruqbozlik tizimiga barham berildi. Hokimiyatlarning taqsimlanishi asosida milliy davlatchilik negizi qurildi. Bunda davlat modernizatsiya jarayonlarining bosh tashabbuskori rolini bajarib keldi.

Bu o‘rinda ta’kidlash lozimki, Davlatimiz rahbari I.A.Karimov tomonidan 2005 yilning yanvar oyida Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining qo‘shma majlisidagi ma’ruzada mamlakatimizda modernizatsiya jarayonlarini amalga oshirishning eng muhim strategik yo‘nalishlari har tomonlama mukammal darajada ko‘rsatib berildi.

Xususan, mazkur ma’ruzada jamiyatimizda siyosiy modernizatsiyani tashkil qilish, shu asosda fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning siyosiy, institutsional, huquqiy asoslarini yangilash va hayotga joriy qilishning nazariy hamda amaliy asoslari batafsil ravishda bayon qilib berildi. Ushbu g‘oyalar Birinchi Prezidentimiz tomonidan asoslangan beshta strategik yo‘nalishda o‘zining ifodasini topdi.

Jumladan, Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov ta’kidlaganidek: “Davlat qurilishi va boshqaruvi sohasidagi eng muhim vazifa bu qonunchilik hokimiyati bo‘lmish mamlakat Parlamentining roli va ta’sirini kuchaytirish, hokimiyatining qonunchilik, ijro va sud tarmoqlari o‘rtasida yanada mutanosib va barqaror muvozanatga erishishdan iborat.

Birinchi Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan mazkur ulug‘vor g‘oyalar asosida mamlakatimizda fuqarolik jamiyatini shakllantirishning etakchi siyosiy asosi bo‘lgan

¹⁴⁵ Каримов И.А. Бизнес бoш мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох этишдир. –Т.: Ўзбекистон, 2005. –Б. 34.

qonunchilik hokimiyati parlamentining huquqiy-institutsional asoslari va faoliyat tartibini yanada liberallashtirish jarayonlari sobitqadamlik bilan amalga oshirila boshlandi.

Ma'lumki, mamlakatimizda parlament islohotlarining dastlabki bosqichlari uch davrni o'z ichiga oladi. Birinchi davr: 1991-1994 yillar, ikkinchi davr: 1995-2004 yillar va uchinchi davr: 2005 yildan hozirgi paytgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Ushbu davrlar davomida amalga oshirilgan parlament islohotlari yurtimizda ro'y berayotgan siyosiy modernizatsiya jarayonlarining etakchi yo'nalishini tashkil qildi.

Birinchi davr bo'lgan 1991-1994 yillar davomida Oliy Kengash davlat boshqaruvining mutlaqo yangi organlarini tashkil etishning, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotiga asoslangan adolatli demokratik jamiyat qurishning huquqiy negizi bo'lgan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini qabul qildi. Parlament yosh davlatning suverenitetini mustahkamlashga qaratilgan "O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida"gi, "O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti saylovi to'g'risida"gi, O'zbekiston Respublikasining Davlat gerbi to'g'risida"gi, "O'zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi to'g'risida"gi, O'zbekiston Respublikasining davlat tili haqida"gi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to'g'risida"gi va boshqa bir qator qonunlarni qabul qildi.

Ikkinchi davr bo'lgan 1995-2004 yillar davomida Oliy kengash o'rniga O'zbekiston Respublikasining bir palatali parlamenti – Oliy majlis shakllantirildi, Birinchi chaqiriq (1995-1999 yillar) Oliy Majlis tarkibida O'zbekiston Xalq-demokratik partiyasidan ko'rsatilgan 69 nafar, "Adolat" sotsial-demokratik partiyasidan 47, "Vatan taraqqiyoti" partiyasidan 14 va "Milliy tiklanish" demokratik partiyasidan ko'rsatilgan 7 nafar deputat bo'lib, deputatlarning qolgan qismini hokimiyat vakillik organlaridan ko'rsatilgan shaxslar tashkil etdi.

Uchinchi davrda: Milliy parlamentarizm rivoj topishining uchinchi davri Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining 2005 yil 28 yanvardagi qo'shma majlisidan boshlanib, bunda yangi ikki palatali Oliy Majlis deputatlari va senatorlari amalda o'z ishlariga kirishdilar.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi mamlakatni isloh etish va modernizatsiya qilishning davlatimiz boshlig'i tomonidan olg'a surilgan ustuvor yo'nalishlari hamda aniq maqsadli vazifalari asosida ishlab chiqilgan – 2005-2009 yillarga mo'ljallangan qonunchilik faoliyati dasturini qabul qildi.

Ikki palatali parlament tashkil etilgach, O'zbekiston Respublikasida qonun chiqaruvchi hokimiyat o'z taraqqiyotida yangi pog'onaga ko'tarildi. Eng asosiysi, garchi qonunchilik jarayoni ancha murakkablashgan bo'lsa-da, qabul qilingan qonunlarning sifati sezilarli darajada oshdi. Qonunlarni qabul qilishda siyosiy partiyalarning roli kuchaydi. Qonun loyihalarini partiyalarning fraksiyalarida oldindan ko'rib chiqish, Qonunchilik palatasi yalpi majlislarida huquqiy hujjatlar loyihalarini muhokama qilishda ularning fikrlarini albatta eshitish amaliyoti shakllandi¹⁴⁶.

Bu davr mobaynida demokratik parlamentarizm madaniyatini bundan buyon ham rivojlantirish uchun sharoitlar yaratildi, professional deputatlar, parlamentda xizmat qiluvchi

¹⁴⁶ Назаров Қ. Жумаев Р. Жўраев С. ва бошқалар. Ўзбекистонда сиёсий ислохотлар жараёни. –Т.: Академия, 2011. –Б. 74-79.

yuksak malakali xodimlar etishib chiqdi, qonun ijodkorligi deputatlar ishining bosh yoʻnalishiga aylandi¹⁴⁷.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan siyosiy modernizatsiya jarayonlarida Birinchi Prezidentimiz tomonidan asoslab berilgan davlat qurilishi va boshqaruvini erkinlashtirish gʻoyasi hal qiluvchi ahamiyatga ega boʻldi. Ushbu gʻoya zaminida amalga oshirilgan siyosiy-ijtimoiy islohotlar natijasida demokratiya va fuqarolik jamiyati institutlari rivojining fundamental asoslari mustahkamlanib bordi. Xususan, fuqarolik jamiyatini shakllanishining muhim kafolati va manbai boʻlgan, boshqaruv tizimida demokratik davlatlar tajribasi sanalgan qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlari oʻrtasida barqaror muvozanat, bir-birining faoliyati ustidan nazorat qilish va oʻzaro chegaralab turishni taʼminlovchi mexanizmlar shakllantirildi. Ushbu mexanizmlar mamlakatimiz Konstitutsiyasi va qonunlarida mustahkamlab borildi. Mazkur jarayonlar doirasida parlament islohotlarini chuqurlashtirishga etakchi eʼtibor qaratildi. Taʼkidlash joizki, aynan mana shu yoʻnalishdagi islohotlar mamlakatimizda amalga oshirilayotgan siyosiy modernizatsiyaning etakchi mohiyatini tashkil qildi.

SHu bois ham, Oʻzbekistonda ikki palatali parlamentni shakllantirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlarni jamiyat hayotining barcha sohalarini erkinlashtirish siyosatining mantiqiy davomi va demokratik taraqqiyotning yangi bosqichi sifatida baholash maqsadga muvofiqdir.

SHu oʻrinda tabiiy savol tugʻiladi. Nima uchun parlament islohotlari mamlakatimizda siyosiy islohotlarning asosiy boʻgʻiniga aylandi? Birinchidan, parlamentning qonunchilik vazifasi shaxs, jamiyat va davlat faoliyatini huquqiy jihatdan tartibga solish imkonini beradi. Ikkinchidan, parlament davlat hokimiyati institutlari tizimida saylab qoʻyiladigan asosiy vakillik organi sanaladi. Bu esa uning fuqarolar uchun ochiq va demokratik tabiatini belgilab beradi. Uchinchidan, parlament oʻzining taʼsiri, vakolatlari nuqtai nazaridan hokimiyat shoxobchalari orasida muhim ahamiyat kasb etadi.

Mamlakatimizda demokratik fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga qaratilgan modernizatsiyalashuv jarayonlarining nazariy va amaliy asoslari rivojida Davlatimiz rahbari I.A.Karimovning Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, Vazirlar Mahkamasi va Prezident Devonining 2007 yil 30 avgust kuni boʻlib oʻtgan, Oʻzbekiston mustaqilligining oʻn olti yilligiga bagʻishlangan qoʻshma majlisidagi maʼruzasida ilgari surilgan gʻoyalar muhim ahamiyatga ega boʻldi. Maʼruzada, mamlakatimizni yangilash va modernizatsiya qilishning muhim bosqichlari, unda erishilgan natijalar chuqur tahlil etilib, kelgusida amalga oshiriladigan taraqqiyot va yangilanish strategiyasining zaminlari koʻrsatib berildi.

Birinchi Prezidentimiz taʼkidlaganidek: “Bugun 16 yil mobaynida boshimizdan kechirgan kunlar, haftalar, oylarni ana shu nuqtai nazardan baholar ekanmiz, qatʼiy ishonch bilan aytish mumkinki, oʻtish davri va milliy davlatchilik asoslarini shakllantirish bilan bogʻliq birinchi galdagi islohot va oʻzgarishlarni oʻz ichiga olgan dastlabki bosqich – 1991-2000 yillar mamlakatimiz va xalqimiz hayotida ulkan iz qoldirgan oʻtish davri, tom maʼnoda tarixiy ahamiyatga ega boʻlgan davr boʻldi.

2001 yildan 2007 yilgacha boʻlgan muddatni oʻz ichiga olgan ikkinchi bosqich – faol demokratik yangilanishlar va mamlakatni modernizatsiya qilish davri esa iqtisodiyotimizni

¹⁴⁷ Назиров М. Ўзбекистонда парламент институти шаклланиши ва ривожланишининг тарихий босқичлари – мухим сиёсий жараён сифатида // Шарқ машъали. -2015. -№2. –Б. 10-11.

barqaror rivojlantirish, siyosiy hayotimizni, qonunchilik, sud-huquq tizimi va ijtimoiy-gumanitar sohalarni izchil isloh qilishni ta'minlashda g'oyat muhim rol o'ynagan davr bo'ldi.”¹⁴⁸

Mamlakatimizning o'n olti yillik mustaqil taraqqiyot davomida siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va boshqa sohalarda erishilgan natijalar asosida demokratik va huquqiy davlat hamda fuqarolik jamiyatini eng zamonaviy talablar asosida rivojlantirishning asoslari bunyod etildi. Jamiyatimizda siyosiy modernizatsiya jarayonlarini amalga oshirishning yangi bosqichini boshlanishi uchun zarur bo'lgan zaminlar tayyorlandi.

Erishilgan ushbu natijalar asosida siyosiy modernizatsiya bo'yicha avval boshlangan ishlarni izchil davom ettirish jumladan, davlat qurilishi va boshqaruvini liberallashtirish va zamonaviylashtirishning etakchi yo'nalishi bo'lgan parlament islohotlarini eng zamonaviy demokratik mezonlarga tayangan holda rivojlantirish imkoniyatlari ochildi.

Bunday ulkan samaralar tufayli Respublikamizda amalga oshirilayotgan siyosiy modernizatsiya jarayonlari doirasidagi parlament islohotlarining 2010 yillardan keyingi davrida mamlakatni modernizatsiyalash va kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etish vazifalari ustuvorlik qildi.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning 2010 yilning 27 yanvarida yangi saylangan Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisida “Mamlakatimizni modernizatsiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish – ustuvor maqsadimizdir” nomli ma'ruzasida qonun chiqaruvchi hokimiyat faoliyatini demokratik takomillashtirish va rivojlantirish vazifalari, davlat qurilishi va boshqaruvi sohasida fuqarolik jamiyati institutlarining ishtirokini kengaytirishning dolzarb masalalari bo'yicha yangi g'oyalar asoslab berildi. Jumladan, qonunchilik palatasining qonun ijodkorligi borasidagi faoliyatini yanada yuksaltirish, deputatlik so'rovi va parlament nazorati institutlarini yanada rivojlantirish partiya nashrlarini jonlantirish, parlamentning mamlakat xavfsizligi va barqarorligini ta'minlashdagi ma'sulyatini oshirish masalalariga shuningdek, yurtimizda amalda bo'lgan siyosiy partiyalarning parlament hayotida va eng muhimi jamiyatimizda amalga oshirilayotgan yangilanishlar va modernizatsiya jarayonlaridagi rolini yanada oshirish bilan bog'liq masalalarga alohida e'tibor qaratildi.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov ta'kidlaganidek: “Barchamizga yaxshi ma'lumki, biz o'z vaqtida shu borada muhim qarorlar, xususan, “Davlat boshqaruvini yangilash va yanada demokratlashtirish hamda mamlakatni modernizatsiya qilishda siyosiy partiyalarning rolini kuchaytirish to'g'risida”gi Konstitutsiyaviy qonunni qabul qilgan edik.

SHuningdek, siyosiy partiyalarning saylovlarda qatnashib, o'zining nimalarga qodir ekanini isbotlashga, amalda bu partiyalarni O'zbekistonda bo'lib o'tayotgan chuqur o'zgarishlarning hal qiluvchi kuchiga aylantirishga qaratilgan chora-tadbirlar ishlab chiqilib, joriy etilganidan ham xabardorsiz.

Bo'lib o'tgan saylovlardan biz chiqarishimiz kerak bo'lgan yana bir o'ta muhim xulosa shundan iboratki, bu saylovlar o'z vaqtida qabul qilingan ana shu qarorlarning naqadar to'g'ri va samarali ekanini ko'rsatdi”¹⁴⁹.

¹⁴⁸Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодий ҳаётимизни барқарор ривожлантириш йўлида. 16-ж. -Т.: Ўзбекистон, 2008. –Б. 5.

¹⁴⁹Каримов И.А. Жаҳон инқирозининг оқибатларини енгиш, мамлакатимизни модернизация қилиш ва тараккий топган давлатлар даражасига кўтарилиш сари. 18-ж. –Т.: Ўзбекистон, 2010. –Б. 124-125.